

Rasprava o slušanju (*samā'*)¹

Abū al-Futūḥ Aḥmad al-Ġazzālī

Znaj, Allah ti ukrasio srce svjetlom pokornosti i dao ti stepen zbiljskoga *svjedočenja* i zagovora, *samā'* (*slušanje*), kako je ova (*naša*) družina razumijeva, izraz je zamjećivanja neobičnih tajni, a do njega dolazi usljed prefinjenih osjećaja koja izaziva pjevač (*qawwāl*) *učeci*, uporedo sa zazivanjem (*činjenjem zikra*) Jedinoga (*al-Wāḥid*), Onoga koji nadvladava (*al-Qaḥḥār*), uza šta slijedi spoznavanje prefinjenosti i tajni. Odabrala je podizanje koprena putem *samā'a*, a ne nečega drugoga, iz dva razloga.

Prvi, dovodeći *samā'* u odnos prema namazu (*kao vrhuncu robovanja uzvišenome Bogu*), (*zaključuje se*) da namaz biva autentičan samo nakon *slušanja*. Kada klanjač ne bi čuo za sastavne dijelove (*namaza*), njegove sunnete i uvjete na neki drugi način osim učenjem, namaz mu ne bi bio ispravan. Njegov spoljašni aspekt je jedinstven, ali je njegova nutrina

¹ Riječ je o djelu: Aḥmad al-Ġazzālī, *Bawāriq al-'ilmā' fī takfīr man yuḥarrim as-samā'* (*Svjetlice aluzije o imenovanju nevjernicima onih koji zabranjuju semā'*), rukopisu objavljenom u zbirci: *Maǧmū'a rasā'il arba' – ḡawāz samā'*, Maṭba'a anwār muḥammadī, bez mjesta i god. izd. Za ovu priliku preveli smo početnih šest stranica (u *Zbirci*, str. 59–64). *Zbirka*, doslovno preslikana četiri rukopisna djela, naravno, izuzetno je vrijedna, međutim, rukopis nije kritički obrađen, a ustanovili smo i jedan broj štamparskih grešaka. S obzirom da nismo bili u mogućnosti tekst uporediti s nekom drugom verzijom, morali smo na nekim mjestima ponuditi vlastita rješenja koja nisu u cijelosti podudarna tekstu rukopisa ali koja općemu kontekstu daju logičan smisao.

(*podijeljena*), pa suština (*vjernikova klanjanja*) može, zapravo, negirati (*realnost*) prisutnosti sa uzvišenim Allahom, ili se namaz (*može svesti*) na onu pokuđenu fiktivnu dimenziju, poput izloženosti lošim mislima u srcu za vrijeme stajanja u namazu. S druge strane, kod *slušanja*, spoljašnost je podijeljena ali je nutrina *samā'* kompaktna. Razlog ovoga je što kod čovjeka koji je izložen djelovanju *slušanja*, nestaju ružne misli, i to do te mjere da mu uopće (*ni u toku namaza*) neće pasti na pamet.

Drugi razlog, kada je uzvišeni Allah stvorio egzistente (*mawğūdāt*), razvrstao ih je u dvije (*međusobno snažno povezane*) dimenzije. Jedna se naziva Svijet skrivenoga (*‘ālam al-ğayb*) i Svijet vladavine (*‘ālam al-malakūt*), to je najprostraniji svijet i najpotpuniji. Kroz njega se prolazi (*duhovnim organima*) duha (*rūḥ*) i tajne (*sirr*). Sredstva duhovnoga zanosa (*wiğdān*) ovoga svijeta, njegova manifestiranja te spoznaje njegovih svjetlosnih značenja, jesu: *kušanje* (*dawq*), čisto srce i srčano gledanje (*bašīra*). Ovaj svijet pripada melecima i dusima, a taj stepen ne može se dosegnuti fizičkim dodirom ni (*diskurzivnim*) razumom, niti ga je moguće spoznati (čisto *knjiškim*) oponašanjem ili kazivanjem.

Uzvišeni Allah kaže: “I Mi pokazasmo Ibrahimu carstvo (*malakūt*) nebesa i Zemlje.”²

Kaže Alejhisselam: “Znakovi pameti su gubitak interesa za Kuću obmane a povjerenje u Kuću vječnosti.”³

A drugi svijet oslovljava se Svijet pojavnosti (*‘ālam aš-šahadā*) i Svijet izvanjskosti (*‘ālam az-zuhūr*), i to je svijet skućeniji od Svijeta skrivenoga, i neposredniji. Sredstva spoznaje onoga što je na ovome svijetu, propisi i začudnosti, jesu razum i fizička osjetila, koja mogu poslužiti u (*nekim*) slučajevima sumnje, dvojbe i neizvjesnosti. Ovaj svijet pripada tamnim životinjskim bićima.

Božija mudrost odredila je javljanje svjetlosti i tamâ kao objedinjenih manifestiranja, kako bi jasna postala (*realnost*) zbilje znakova

² Kur'an, 6: 75.

³ Allahov Poslanik, Allah ga blagoslovio i podario mu mir, proučio nam je: “Onome koga Allah želi uputiti – On srce njegovo prema islamu raspoloži“ (Kur'an, 6: 125), pa je Allahov Poslanik, Allah ga blagoslovio i podario mu mir, rekao: “Svjetlo, kada uđe u grudi, rasprostrani se.“ Bi rečeno: “Allahov Poslaniče, ima li za to kakav znak, da se prepozna?“ Odgovori: “Da, nezainteresiranost za Svijet obmane, a povjerenje u Svijet vječnosti, te spremnost za smrt prije negoli se spusti.“ (hadis bilježi al-Ḥākim, a prenosi časni Ibn Mas'ūda; *al-Mustadrak 'alā aš-šāḥiḥayn*, Kairo, Dār al-ḥaramayn li aṭ-ṭibā'a wa an-našr wa at-tawzī', 1997, tom IV, hadis br. 7944, str. 453).

i razumijevanja značenja duhovnih nadavanja i manifestiranja. To pokazanje je zbilja ljudske vrste i u izravnome je odnosu sa svjetlom vjere i tajnom izvjesnosti. Razlog toga je što je Svijet skrivenoga prostraniji i potpuniji, darovi duha i otkrovenja vezani su za taj svijet, a (*kako smo rekli*) kretanje njime događa se duhom i tajnom. S obzirom da je Svijet pojavnosti skućeniji u odnosu na Svijet skrivenosti, (*egzistiranje u njemu*) podrazumijeva potrebu za brojnim različitim stvarima, slikama i prirodama, kako bi se u punini (*realizirao temeljni*) oblik koji je, iz Svoje pažnje, podario Allah. (*Te stvari su*) fizička osjetila, duša i (*sposobnost*) razlikovanja, kako bi se preko njih postigla savršenost spoznaje i razumijevanje, te spoznala sreća koja je (*konkretnome stvorenju*) određena, i to na najpotpuniji način. Bîtak je dât kao određen i definiran, zato nije moguće (*samostalno*) mirovanje svih egzistenata u njemu. Tako su oni, zapravo, sve prisutnosti u jednome stanju i sadržanosti unutar (*jedinstvenog*) pokazanja manifestiranjâ Istinitoga. Potom je uzvišeni Allah izlio savršenosti stupnjevitosti na određenu grupu (*u Svijetu pojavnosti*) koju je na tome stepenu učinio potpunima, i učinio ih da budu snaga i (*duhovna*) opskrba drugima koji egzistiraju u toj dimenziji.

Jednako tako, s obzirom da je čovjek dat u obliku slabašne sposobnosti (*isti'dād*) na konkretnome stepenu, nije mu moguće (*sâmome po sebi*) ozbiljiti savršenost u Svijetu pojavnosti i u svojoj nutrini jer (*i logički gledano*) dio ne obuhvata kompletnu cjelinu. Tako jedan (*egzistent ima funkciju*) preinačavanja drugoga i pomaganja drugome. Naprosto, svako treba nekog posrednika (*al-wāsiṭa*) da mu podari korist ili da ga sačuva od nevolje: od njega samoga i od drugoga. Ako bi to posredovanje bilo shvaćeno samo kao vrsta aluzije ili neke metafore, ne bi se, onda, postizala pobožnost dosezanjem cilja. Iz Svoje dobrote, Allah je to posredovanje dao u formi govora s glasom (*al-kalām al-muṣawwit*) kako bi (*eventualna*) lahkoća propadanja podrazumijevala (*mogućnost*) brzog anuliranja (štete), specifičnu za svakoga ko traga kod drugoga za onim što mu koristi. Ljudska priroda voli glas jer je on najsavršeniji, i po (*svome pojavnome*) obliku i po bîti, te je odabrala njega u odnosu na drugo, baš kao što priroda tijela radi svoga opstanka treba opskrbu *kao takvu*, pa je odabrala baš hranu, temeljem te svoje nužde, pored svih drugih stvari koje također voli, poput slave i imetka. Kada je u glasu osjetila duhovne užitke, a sada već oslovljavamo znanost o muzici (*'ilm li al-mūsīqī*), priroda je osjetila naklonost prema njemu, više nego prema nečemu drugome, a usljed sasvim konkretnih ugođaja. Allah je Davudu,

neka je na njega mir, podario lijep glas te je Zebur učio takvim glasom da su neki (*od zanosā*) umirali kada bi to čuli.

U Kur'anu je, također, rečeno: "On onome što stvara dodaje što hoće"⁴, eksperti u tumačenju Kur'ana smatraju da se pod tim misli (*upravo*) na lijep glas (*ṣawt ḥasan*).

Alejhissemalam je rekao: "Ko ne uči melodično Kur'an, nije od nas."⁵

Alejhissemalam također je rekao: "Ukrašavajte Kur'an svojim glasovima."⁶

Ovo što smo naveli argument je da je podizanje glasa u melodično-muziciranju (*anqām mūsīqiyya*) općepotrebno za čovjeka.

Slušanje koje prihvaćaju *siromasi*, osobe u čijoj se unutrašnjosti nalaze prefinjena duhovna *stanja* i onî čistih srdaca, temelji se na tri činioca: vremenu, mjestu i društvu.

Što se tiče vremena (*zamān*), ono podrazumijeva period kada su im srca iskrena i kada se žele okupiti u traganju za zadovoljstvom njihovoga Voljenog. Njihove vanjštine trebaju biti ogoljene od prohtijeva niske, neodgojene duše (*ḥuzūz nafsāniyya*), a njihova unutrašnjost oslobođena od vezanosti za uobičajene pohotne radnje, te u potpunosti pripremljena za srčano koncentriranje (*ḥuḍūr al-qalb*). To ih treba dovesti do stanja duhovnoga uspravljanja uz pomoć uzvišenoga Allaha, a ne do dosezanja nekoga ljudskog stepena jer robovanje i puna usmjerenost prema uzvišenome Allahu mora biti isključivo radi Allaha, a ne posljedica nekog drugog razloga.

Kada se okupe, u jednome takvom vremenu, svjetlost srdaca jednih odrazit će se na druge, pa će im se zbog toga okupljanja osnažiti svjetlo, zornije će uočavati, povećat će im se jasnoća i raspoloženje, a sve su ovo opisi stanovnika Raja.

Uzvišeni Allah kaže: "Izvadili smo ono što je u grudima njihovim od zlobe (*oni su kao braća na divanima jedni prema drugima. Tu ih neće*

⁴ Kur'an, 35: 1.

⁵ Allahov Poslanik, Allah ga blagoslovio i podario mu mir, rekao je: "Ko ne uči melodično Kur'an, nije od nas." (hadis bilježi Abū Dāwūd, a prenosi časni Sa'īd ibn Abī Sa'īd; *Sunan*, Rijad, Bayt al-afkār ad-duwaliyya, bez god. izd., hadis br. 1469, str. 176–177; hadis br. 1470 i hadis br. 1471, str. 177).

⁶ "Ukrašavajte Kur'an svojim glasovima." (hadis bilježi Abū Dāwūd, a prenosi časni al-Barā' ibn 'Āzib; *Sunan*, Rijad, Bayt al-afkār ad-duwaliyya, bez god. izd., hadis br. 1468, str. 176).

*doticati umor, oni odatle nikad neće izvedeni biti).*⁷

Ovaj ajet pokazuje (*stanje*) onih koji su proživjeli spoznaju (*ahl al-ma'arifa*). "Izvadili smo" tj. izbrisali, "ono što je u grudima njihovim", onih koji su proživjeli spoznaje, osvjedočili se i kušali prefinjenosti, "od zlobe", od traganja za ovozemaljskim vrijednostima, i rasplamsavanja ljudskih strasti, "oni su kao braća", tj. zajedno su u prihvatanju svjetlosti, spoznajâ i pokoravanja, jer osnov braće je jedan; "na divanima", (*riječ je o duhovnim stanjima (aḥwāl)* i *stepenima (maqāmāt)* u kretanju Imenima, "jedni prema drugima", tj. onaj kojim je zavladao sud njegovoga razuma sučeljava se sa onim kojim je zavladao sud njegovoga srca, i onaj kojim je zavladao sud njegovoga *duha* sučeljava se sa onim kod koga je zavladao sud njegove *tajne*. "Tu ih neće doticati", tj. neće osjetiti, u svojoj punoj usmjerenosti u spoznavanju Allaha, poznavanju Allahove naredbe i (*stjecanju*) znanja o Allahovome određenju, "umor", tj. perda i (*posljedično tome*) vraćanje u svijet neodgojene duše, "oni odatle nikad neće izvedeni biti", tj. iz perivoja spoznajâ, otkrovenja i pokoravanja. Dakle, kada uzvišeni Istiniti podari čovjeku stepen savršenosti i spoznaju stepenâ bîtka, nikada ga neće od toga odvojiti, jer On je Onaj koji bîtak nedugovano daje (*al-Ġawād*), Plemeniti (*al-Karīm*): kada podari, darovano još više poveća, a ne uzima natrag.

Što se tiče mjesta, to su tekije (*zawāyā*) i hanikasi. Mada, džamije su, za to, preče, jer su sagrađene radi tjelesnoga robovanja, dočim je srce mjesto stvoreno radi spoznavanja i (*bîvanja locusom*) manifestiranja uzvišenoga Allaha. Ono je mjesto na koje padaju božanske svjetlosti. Tako, kada se pokrene onaj ko ima (čisto i produhovljeno) srce u nekoj džamiji, radi povećanja svjetlosti srca i čistote duše, to je značajnije nego kada se pokrene tijelo nekoga drugoga u namazu a koji nema tu pribranost. (*Ipak, i onaj*) ko uđe u džamiju i zaokupi se tek formom namaza (*ṣalāt ṣuwariyya*), a srce mu je ispunjeno đavolskim došaptavanjima (*waswās*), fantazijama i stvarima koje je Zakonodavac zabranio, međutim, želi odstraniti sve te smetnje u srcu, takvom ne smije, nipošto, biti zabranjen ulazak. Štaviše, (*poznato je*) da je dozvoljen ulazak u džamiju i nepravedniku (*zālim*), grijешniku, onome koji konzumira zabranjeno. Na osnovu Kur'ana se zna da je srce takvoga čovjeka zaokupljeno razmišljanjem o činjenju nepravde ljudima, otimanju njihove imovine. Iako se tek formalno interesira za namaz, ipak, ne smije mu se ulazak zabraniti, pa

⁷ Kur'an, 15: 47–48.

kako će se, onda, zabraniti onome ko želi očistiti svoju dušu i uglačati srce?! Nipošto mu se ne smije zabraniti! Trudi se profiniti svoju dušu i očistiti svoj duh slušajući začuđujući govor i upoznajući prefinjene osjećaje, koji su nužni kako bi se učvrstila veza sa melecima a prekinula povezanost sa đavolima i iblisima.

Kada se okupe oni čisti na mjestu za robovanje, a također žele čistotu srca jedni drugima, povećanje svjetlosti njihovih *tajni*, snaženje čistota njihovih duša i tijelâ, i to svjetlošću toga mjesta, ojača im se duhovno stanje a njihove suštine se upotpune, jer svako mjesto koje je sagrađeno radi robovanja dragome Bogu, za njega se vežu duh i svjetlo koji se nalaze u Svijetu skrivenoga. Tako se povećava njihova sačuvanost i uzvišenost, baš poput štale kada bi se pretvorila u džamiju - za nju bi se vezala počast, a prethodno je bilo mjesto puno nečisti. Sada se promijenilo te sjedenje u njoj donosi svjetlost nutrine, kao što je rekao Alejhisselam: "Mesdžid (*džamija*) je kuća svakog pobožnog."⁸

Prijatelji, njih je tri kategorije. *Prva*, opći prijatelji, zajedničko im je vjerovanje, kao što kaže Uzvišeni: "Vjernici su braća."⁹ Nije dozvoljeno sa njima se družiti stalno, već povremeno, onda kada je moguće (*duhovno*) se okoristiti od onoga što pri sebi imaju.

Druga kategorija su prijatelji koji znaju cilj i koji su zaljubljeni (*iḥwān al-irāda wa al-muḥabba*), poput uobičajenih zaljubljenika u *siromahe*, koji im pomažu imetkom i lično, kako bi dosegli puteve čistote. Sa njima, makar se na njih ne odnose kvalifikacije kao na ove druge, dozvoljeno se družiti usljed snage njihove ljubavi prema onima koji su *kušali* i dosegli savršenstvo. Oni snagom svoje odlučnosti i iskrenosti stječu od svjetala srcâ onih koji su čisti, baš kao što blagi vosak stječe (*toplotu*) od vreline Sunca. Kada se vrate među vjernike svakodnevlja, ovi se od njih okoriste.

A čisti prijatelji (*iḥwān aš-ṣafā*), onî u duhovnome zanosu, ogoljeni od prolaznih vrijednosti, koji su *kušali*, koji čeznu, savršeni, očišćeni i koji su postigli *vuslet*-stepen, obaveza je sa njima se družiti, kao što je

⁸ "Mesdžid je kuća svakog pobožnog. Onome kome mesdžid postane njegova kuća, Allah će sastaviti sa laškoćom, razgalom i prelaskom preko Sirat-ćuprije prema zadovoljstvu Silnog i Veličanstvenog Gospodara, slavljen je." (hadis bilježi al-Bayhaqī, a prenosi časni Salmān; *Šu'b al-ʿimān*, Bejrut, Dār al-kutub al-ʿilmiyya, 2000, tom III, hadis br. 2950, str. 83–84).

⁹ Kur'an, 49: 10.

obaveza naoružati se prilikom kretanja u boj. Potrebno je (*muṣtaḥab*) za muride, a pohvalno (*mandūb*) za zaljubljene (*muḥibbūn*) oponašati one koji su postigli savršenstvo, i to i u njihovim kretanjama i u njihovim mirovanjima.

Alejhisselam rekao je: “Ko oponaša neki narod, taj je od njih. A ko voli neki narod, bit će proživljen sa njima.”¹⁰

Uzvišeni Allah kaže: “O vi koji vjerujete, bojte se Allaha i budite s onima koji su iskreni.”¹¹ tj., ako, već, vi niste od iskrenih, onda budite sa njima.

Uzvišeni je rekao: “Da Allah zna da može biti od njih ikakva dobra, učinio bi da čuju”¹², tj. istinu, mudrost, pouku i ukazivanje. Njegove Riječi: “učinio bi da čuju (*asma’ahum*)”, općenitijega su značenja negoli da smisao bude ograničen samo na: Kur’an, hadis, poeziju (*aš’ār*), i sl. Alejhisselam je rekao: “U poeziji je mudrost”¹³, pa kome Allah ne želi dobro, ne da mu da čuje mudrost, spoznaju, pouku niti ukazivanje – uopće! Ne da mu tada da čuje dobro i istinu u stihovima, u *samā’u*, a ko ne pronade ništa od istine, mudrosti i koristi, tada je njegovo negiranje zapravo negiranje sâmoga sebe.

To što takav negira *slušanje* pjevanja, *slušanje* udaranja defa i *slušanje* lijepih glasova, suprotno je *ortopraksi* (*sunna*), ako ga zabranjuje, to je pokrivanje istine (*nevjerovanje*, *kufir*), a suprotstavljanje *slušanju*, njegovo zabranjivanje, to je grijeh (*fisq*).

¹⁰ “Ko oponaša neki narod, taj je od njih, ko voli neki narod bit će s njime proživljen.“ (prenosi časni Abū al-’Umāma al-Bāhilī, u djelu: “Ḥadīṭ Abī Ḍawāla wa ġayriḥ”); riječ je o rukopisu do kojega nismo uspjeli doći. Predaja slična po smislu glasi: “Ko oponaša neki narod, taj je od njih.“ (hadis bilježi Abū Dāwūd, a prenosi časni Ibn ’Umar; *Sunan*, Rijad, Bayt al-afkār ad-duwaliyya, bez god. izd., hadis br. 4031, str. 441).

¹¹ Kur’an, 9: 119.

¹² Kur’an, 8: 23.

¹³ “U poeziji je mudrost.“ (hadis bilježi ad-Dāramī, a prenosi časni ’Ubayy ibn Ka’b; *al-Musnad al-Ġāmi’*, Meka, Dār al-bašā’ir al-’islāmiyya, 2013, hadis br. 2909, str. 649).